

Kultūra

Vienai Žagarės gatvei - didelė knyga

Vida GIRININKIENĖ

2015-07-17 06:00

Per patį Žagarės vyšnių festivalio įkarštį, liepos 11-osios popietę, rekonstruotoje kultūros centro salėje buvo pristatyta Romualdos Vaitkienės knyga „Elegija senai mano gatvei“. Pilna salė susirinkusių kaimynų miestelėnų ir svečių žvelgė į išdėliotus ant lango albumus ir nuotraukas, klausėsi tarsi netyčia čia suėjusių muzikantų.

Visiems buvo smalsu sužinoti, ką galima rasti dailininkės Onos Liugailienės apipavidalintoje, „Versmės“ leidyklos išleistoje knygoje apie vieną gatvę. Tikrai buvo nustebę: nedidelė gatvė – 452 puslapiai... Tačiau esmė - ne puslapiai. Ši knyga - pirmasis Lietuvos istoriografijos leidinys apie nedidelio miestelio gatvę, vieną seniausių Naujojoje Žagarėje, natūraliai atsiradusią iš kelio, vedusio nuo Raktuvės piliakalnio (čia jau XII amžiuje stovėjo žiemgalių pilis) papėdėje įsikūrusios gyvenvietės palei Švėtę, krašto gilumos link. XV ar XVI amžiuje kitapus Švėtės jau buvo miestelis su bažnytele, vėliau pavadintas Senąją Žagare. Taigi, galima manyti, jog jau tuomet iš kelio pradėjo ir formuotis viena pagrindinių besikuriančio miestelio – Naujosios Žagarės - gatvių.

Ją jamžino senieji laidojimai piliakalnyje (koplyčia minima jau 1711 metais) ir ant jo įsikūrusios kapinės. Pavadinimai keitėsi: Žemaičių, Bužinskos, XX amžiaus pradžioje jau Raktuvės gatve traukdavo laidotuvių procesija, neretai su tais pačiais muzikantais, kurie kitu metu ir aplinkybėmis linksmindavo gyventojus.

Paminklas gatvei

R. Vaitkienė (Daugmondytė), gimusi ir užaugusi Raktuvės gatvėje, jos istoriją rinko visą gyvenimą, tačiau profesionaliai šiam darbui atsidėjo tik išėjusi į pensiją 1985 metais. Buvusi Žagarės vidurinės mokyklos (dabar gimnazija) lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja su vyru, bendraamžiu Vytautu Vaitkumi, rašytojo Mariaus Katiliškio brolio sūnumi, žinomu žurnalistu ir visuomenininku, tuomet pradėjo antrąjį, intensyvų ir kūrybingą gyvenimo etapą. R. Vaitkieniė gatvės istoriją ne faktai ir datos, o „tėvų ir protėvių vaikščioti takai, sodinti ir kirsti medžiai, gimusios ir išnykusios tradicijos, tarpusavio santykiai, gyventojų sudėtis, kaita – galimybė praskleisti ANŲ gyvenimus bei likimus“.

Taigi ši knyga – ne faktografinis metraštis, o kelių šimtų metų gatvės gyvenimo apžvalga, kurioje lygiavertis ir dokumentas, ir kiekvienas žmogus, apsuptas buitės, įrėmintas kraštovaizdyje palei Raktuvę ir Švėtę. Gatvės istorija nepaskęsta akademiniame faktų kulte, o per žmonių gyvenimus, pirmiausia pačios autorės, išsilieja į Švėtę ir aplink ją esančias pievas, nusidriekia Senosios Žagarės link, nutipena į centrinę aikštę, o iš ten jau į Joniškį, Šiaulius, Rygą. Į gatvę atsikelia žmonės ne tik iš Lietuvos, bet ir iš Vokietijos, Austrijos, Rusijos, ypač daug iš kaimynės Latvijos, tampa raktuviškiais ir daugelis jų lieka amžiams Žagarės evangelikų, žydų, katalikų kapinėse. Naujieji kaimynai, kartais net to nesuvokdami, tampa senbuviais. Iš mažo miestelio mažos gatvės žmonės išsineša savo patirtį. Likę jų mediniai namai dar šviečia baltomis langinėmis, gatvėje sodinti medžiai tebeikia ramybės ir gaivos. Todėl knyga reikšminga ne tik Žagarei, bet ir visam regionui.

Tėvynę reikia branginti

Vaidžia gražia kalba pateiktoje istorijoje pritampa ir senieji amatininkų dokumentai, išduoti Rygoje, Jelgavoje, Sankt Peterburge, Žagarėje. Unikaliuos Žagarės, Rygos, Jelgavos, JAV fotografų nuotraukos. Pačios R. Vaitkienės tėvų likimas atskleidžia daugelio lietuvių XIX amžiaus pabaigoje – XX amžiaus pradžioje bandymą ieškoti geresnio gyvenimo užjūryje. Jos giminė tarsi du kamienai, atskirti vandenyno: vieni (*Dowmondz*) liko Amerikoje, o dvylikametis Pranciškus Daugmondis, Romualdos tėvas, ir mama Teklė sugrįžo ir įsikūrė savo žemėje Raktuvėje. Daug šeimų tuo metu išgyveno Tėvynės netekties ir jos suradimo džiaugsmą, ir tai liko spaudu vaikų ir anūkų širdyse: Tėvynę reikia branginti.

Taigi Jūsų rankose knyga, kurią galėtume priskirti ir istorijos, ir literatūros ir publicistikos žanrui. Šios gatvės svarbą liudija ir daugybė išlikusių nuotraukų ir dokumentų. Leidinyje pateikta jų 338, bet iš tikrųjų yra gerokai daugiau. Gatvės pavyzdžiu galime kalbėti apie miesto ir regiono tapatumą, kai vienas pagrindinių išgyvenimo ir pragyvenimo veiksnių nuo seno buvo verslai. Šit ir pačios Romualdos tėvas - garsus Žagarės kurpius. Tapatumą ir mikroistoriją per pristatymą pabrėžė Šiaulių universiteto profesorė Rita Regina Trimonienė. Jos teigimu, ši knyga tai pavyzdys, kaip galima rašyti savo gatvės istoriją. Balto pavydo neslėpė ir istorikas iš kitapus Lietuvos – Kaišiadorių muziejaus vadovas Olijardas Lukoševičius. „Ir mūsų kraštui reikia tokių žmonių, – sakė jis. – Gatvę atrastume, bet va, Vaitkienės tai ne...“

Ne tik žagariečiai

Ne tik žagarietis ras knygoje dvasios atgaivos. Rašytojos plunksna primins vaikystės metus, artimuosius, paskatins pasidomėti savo šaknimis. Kiekvienas aptiks sau reikšmingų detalių, nes epocha – ne tik datos, bet ir bendra socialinė, kultūrinė, buitinė aplinka.

Taip jau atsitiko, kad knygos pristatymas sutapo su R. Vaitkienės 85-uoju gimtadieniu. Gerbėjai sveikino jubiliatę, daugybė žagariečių kantriai laukė autorės autografo. Kiti būriavosi, nesiskubino skirstytis. O juk dauguma čia susirinkusiųjų nebuvo raktuviškiai, kuriems mokytojos Almos Kančelskienės pastangomis buvo asmeniškai įteikti kvietimai. Nieko keisto, nes ši gatvė yra ir mūsų, nes ir mūsų "gyvenimas margesnis už genį". O geismas regėti saulės tekėjimą pro bažnyčios bokštą ir laidą, nuslystančią už Raktės į horizontą, vis dar gyvas. Širdies kertelėje tebeskamba jubiliejinis pasveikinimas: „Viešpatie, tegul šis gyvenimas nesiliauja manęs stebinęs... Tegu užpildo kiekvieną sielos plyšėlį šviesa...“ Jeigu ne šventvagystė drįsti to prašyti šiame susvetimėjusiame pasaulyje. Ypač šiandien.

Mokytojos Romualdos Vaitkienės knyga „Elegija senai mano gatvei“ sulaukė komplimentų ne tik iš žagariečių. *Vidos Girininkienės nuotrauka*